mel dan biex juri lil mistednin li l-kikkri ma fihomx semm. Għax kieku jkun fihom is-semm, la darba l-kafè għadda minnhom kollha u fl-aħħar xorbu hu, kien imut hu l-ewwel wieħed.

Mela, wara li xrobna l-kafè morr (għax hemm ma jagħmlulux zokkor, imma bdiel zokkor drabi jixħtu fih biċċa ħaxixa togħma ta' lumi, jekk m'hux aktar qarsa mil-lumi wkoll), Dun Vergani qam u libes l-istola. Mela l-imraxx bl-ilma mbierek li kellu f'kunjett filbut u berkilhom il-għar. Iżżejniehom ħajr (għednielhom: *Allâ jkattar ħajrkom*! *Mamnunin bi ktir*!) u għednielhom li sa mmorru. Kif inhi d-drawwa ta' hemm talbuna noqogħdu ftit iehor, għax kien għadu l-ħin (bil-lsien tagħhom: *Luwiex il-għaġle? Lissa bakkir*!) imma Dun Vergani qalilhom li kellu x'jagħmel ħafna u kellu jmur. Għal hekk sellimnielhom (għednielhom: *B'ħatirkom*!) u ħriġna mill-għar.

Il-mara reġgħet ħarġet magħna biex ma jagħmlux għalina l-klieb. U hekk, imseħbin mill-mara, tgħajjat mal-klieb, u mill-klieb jinbħu għal xulxin u għalina, wasalna sa ras it-taraġ tal-blat. Il-mara u l-klieb reġgħu lura u aħna nżilna lejn is-Salt.

ELSIE.

PATRI GAWDENZJU

Min kellu jgħidli, meta kont noħroġ indur ma' Patri Gawdenzju, fiż-żmien li kont il-Palestina, li għad nikteb fuqu u fuq mewtu hawn Malta, f'din ir-Rivista! Min kellu jgħidli kif kellu jtemm ħajtu dak il-Franġiskan żagħżugħ, dak iż-żmien mimli bil-ġmiel, bil-għerf u bil-hena; u l-lum ma fadal minnu għajr ftit għadam f'qabar!

* * *

L-ewwel darba li rajt lil Patri Gawdenzju, kien fis-Sagrestija tal-Knisja tal-Qabar ta' Kristu, ftit jiem wara li wasalt il-Palestina. Imma għamilna ħbieb meta ġie Għajn Karem ibiddel l-arja, għax ma kienx jiflaħ; jien kont hemm ukoll dak iż-żmien, u billi hu kien joħroġ ħarġa fil-għaxija x'ħin idur ir-rwieħ, bħal ma kont nagħmel jiena, bdejna niltaqgħu u noħorġu flimkien. Hekk għamilna ħbieb.

F'dawn id-dawriet li konna nduru flimkien, l-ewwel f'Għajn Karem imbagħad f'Ġerusalem, ġie li kien jitħaddet miegħi fuq ħajtu. U hawnhekk sa ngħid xi kelmtejn kif smajthom minnu, bla żjieda ta' xejn.

Patri Gawdenzju twieled fid-19 ta' Frar tas-sena 1889, ġewwa Nażaret. Meta kien għadu żgħir, mietlu missieru, u billi kienu erbat aħwa, ommu biex tgħin ruħha daħħlet lilu fid-dar tal-Itiema li għandhom ir-Rhieb Franġiskani f'Ġerusalem. Meta tfarfar ried jidħol Raħeb huwa wkoll, kif għamel tas-sew meta kien għad kellu xi tnax-il sena. Moħħu kien tajjeb wisq, u tgħallem malajr u qaddes ta' tnejn u għoxrin sena, jiġifieri sentejn qabel iż-żmien.

Malli qaddes, il - Franġiskani bagħtuh jitgħallem Ruma. Kemm dam hemm ma nafx. Naf li minn

hemm reġgħu bagħtuh itemm tagħlimu fi Freiburg, il-Ġermanja, u mbagħad f'Pariġi. Fi żmien l-Ewwel Gwerra Kbira, hemm kien, Pariġi; darba qalli ġrajja żgħira, ħelwa, milli ġrawlu hemmekk, li sa niktibha hawn.

Hemm, Pariġi, fi żmien il-gwerra, billi kien dejjem fuq il-kotba, ħabat sa jimrad. Għal hekk it-tobba riedu li jkollu xi naqra ta' ġnien fejn irabbi xi xitel tal-ward, biex jedha bih. F'dan ix-xogħol żgħir tiegħu, ma nafx kif, bdew imorru jgħinuh żewġ subjien żgħar, aħwa, Franċiżi. Xi ħadd kien għarraf lil

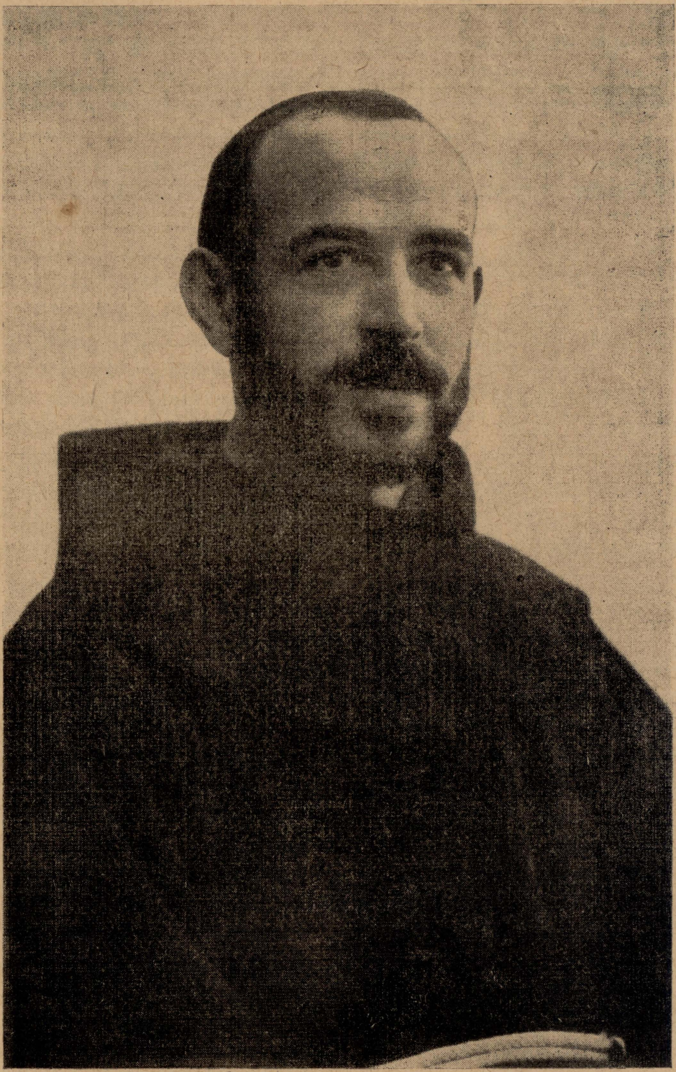

PATRI GAWDENZJU ORFALI, O.F.M.,

Ritratt mogħti minnu n-nifsu lil min kiteb dil-kitba.

dawk it-tfal li Patri Gawdenzju fil-Maġmudija kien jismu Jusef. Fid-19 ta' Marzu, nhar San Ġużepp tas-sena 1915, kif Patri Gawdenzju kien fil-kamra tiegħu, jisma' jħabbat il-bieb u kif fetaħ isib lil dawn iż-żewġ ħbiebu ż-żgħar, wieħed kellu f'idu damma ward u l-ieħor kellu karta miktuba. Qrawlu l-erba' kelmiet li kellhom miktuba fil-karta biex jagħtuh il-Għid it-Tajjeb u qaddmulu d-damma tal-ward. Imbagħad qalulu: "Irridu nbusuk!" U Patri Gawdenz qagħdilhom ħa' jbusuh, bis-sabar kollu.

Imbagħad riditu tarawh lil Patri Gawdenzju, idur il-ħwienet ta' Pariġi biex isib jixtrilhom ftit ħelu! Ma damx jiġri u jdur ftit, għax billi kien żmien il-gwerra, m'hux għal kemm issib ħelu għal biegħ. Ħsieb il-ħelu kellhom il-Pariġini, bil-kanuni tal-Ġermaniżi jdamdmu wara daharhom. Imma fl-aħħar sab ftit ħelu, u bagħtu liż-żewġt itfal biex jiekluh bis-saħħa tiegħu.

Biex laħaq Lettur tal-Bibbja, Patri Gawdenz, kiteb ktieb bil-Latin jismu "De Foederis Arca". Meta raġa' mill-Ewropa lejn il-Palestina, il-Franġiskani qabbduh jgħallem il-kjeriċi tagħhom fis-Seminarju ta' Ġerusalem. Wara waqqaf skola għat-tagħlim tal-Bibbja, li għadha hemm sal-lum, u magħha, bil-għajnuna ta' xi rjus kbar Ingliżi u Amerikani, waqqaf ukoll Mużew. Issieħeb fix-xirka tal-"Palestine Archaeological Society", li fiha jinsabu Ingliżi, Franċiżi, Amerikani, Għarab u Lhud, u wara ftit laħaq xejn anqas minn President tagħha. F'dak iż-żmien kiteb ukoll żewġ kotba oħra bil-Franċiż: "Capernaum Et Ses Ruines" u "Ghetsemani".

L-Ingliżi u l-Amerikani kienu jżommuh fuq wiċċ idejhom. Il-Lhud kienu jaħalfu bih. Il-Għarab kienu mkabbrin bih, għax huwa wild fost uliedhom. Imma sewwa sew f'dan iż-żmien, mewt għall-għarrieda, ħasditu ħin bla waqt minn din il-ħajja.

* * *

Patri Gawdenzju kien għadu kemm bena mill-ġdid biċċa mill-ħerba ta' Sinagoga ta' żmien Kristu li hemm f'Katar-Naħum, fuq il-Baħar ta' Tabarija. Dak iż-żmien ukoll kienu ġew xi Arkeoloġi mill-Ewropa li hu kien laqagħhom fid-dar żgħira tal-Franġiskani, ħada l-ħerba tas-Sinagoga. Dawn jum wieħed telgħu Ġerusalem u Patri Gawdenzju baqa' Nazaret, bil-fehma li jitla' ftit warajhom.

Kien id-19 t'April 1926, u l-għada, 20 tax-xahar, Patri Gawdenzju kellu jagħmel taħdita quddiem dawk l-Arkeoloġi f'Ġerusalem. Għal hekk kera karozza u rikbu fiha hu u l-inġinjier Ġermaniż, Boyerly, u telqu min-Nazaret għal Ġerusalem f'xi l-ħdax ta' bil-lejl. Fit-triq, Patri Gawdenzju u l-Inġinjier bdew jongħosu. Meta qorbu lejn Ġerusalem, (kien baqalhom biex jaslu xi seba' kilometri) is-sewwieq, jara triq twila u watja quddiemu, medd rasu fuq ir-rota tat-tmun. Għajnu marret bih ukoll, u l-karozza qabżet it-triq u baqgħet dieħla ġewwa għalqa, billi dik in-naħa l-għelieqi bla ħitan.

Is-sewwieq stembaħ u dawwar il-karozza biex jarġa' jtellagħha fit-triq. It-triq kienet ogħla mill-għalqa, għal hekk kif il-karozza ġiet biex titla', irtefgħet min-naħa l-quddemija. Kif dan, Patri Gawdenzju stembaħ, fetaħ il-bieba u qabeż. Malli qabeż, il-karozza nqalbet u ġiet fuqu.

L-Inġinjier baqa' fil-karozza u s-sewwieq, bit-taħbit, ħareġ minn taħtha; u mar lejn ir-raħal tal-Lhud li kien hemm qrib, jitlob il-għajnuna. Kienu s-sagħtejn ta' bil-lejl. Qajjem il-Lhud, li ġew għadd kbir minnhom miegħu u qalbu l-karozza. L-Inġinjier insab li kellu siequ miksura, waqt li Patri Gawdenzju kien......... mejjet!

Ittieħdu l-isptar it-tlieta. Minn hemm il-ġisem ta' Patri Gawdenzju ħaduh l-Infermerija tal-Franġiskani, fid-Dejr ta' San Salvatur. Hemm qegħduh f'tebut, sammru l-għatu fuqu u niżżluh il-knisja.

Għadni nara lil Sir Ronald Storrs, li dik il-ħabta kien ta' wara l-*High Commissioner*, jarfa' fit-tebut tiegħu ma' kbarat oħra, Ingliżi u Amerikani. Fost dawn kien hemm Mr. Garstang u Mr. Albright, żewġ Arkeoloġi kbar magħrufa. Wara ħaduh mill-knisja u difnuh fil-Maqbar tal-Franġiskani fuq il-għolja ta' Sijon. Qatt ma stajt nemmen, li ġewwa dak it-tebut, meta rajtu, kien hemm magħluq mejjet il-ħabib tiegħi Patri Gawdenzju: dak ir-Raħeb żagħżugħ, dejjem daħkani, dejjem ferrieħi!

U hekk intemm Patri Gawdenzju fost il-hemm tal-kotra kbira ta' ħbieb u fost is-serħ tal-ftit għajjura, u b'tagħlima morra għal kull ħadd fuq il-frugħa ta' kull ma fiha d-dinja.

FRA BENEDITT, O.F.M.

IĊ-ĊEDRI TA' LIBNAN

Mir-raħal ta' Diman jibdew jidhru s-siġar taċ-ċedri. Jidhru bħal roqgħa kbira ta' ħdura f'nofs ta' anfitijatru ta' għoljiet fuq ir-riħ ta' wied li minnu jgħaddi l-ilma tax-xmara msemmija Naher Qadixa. Iċ-ċedri ta' Libnân, imsemmija ma' kull imkien! Min ma jixtieqx jarahom? Ix-xbieha tagħhom tinsab fuq il-bandiera tar-Repubblika Libnanija, fuq il-beritta tas-suldati, fuq il-bolli tal-ittri u fuq il-flus. Hija l-għalma u l-kburija tal-pajjiż. Iċ-ċedri għal-Libnan huma bħal ma hi l-akropli għal Greċja u l-piramdi għall-Eġittu.

Wara mixja twila lejn l-iġbla, il-mexxej imidd idu lejn il-quċċata tal-għolja ta' Mikmel, għolja 10,071 pied, imbewsa mix-xemx u miksija bis-silġ, u jgħid "Araw iċ-ċedri!" (hemm il-arż) u għal dik id-dehra ta' bosk ċkejken f'nofs l-iġbla jgħaddu minn moħħok ħafna ħsebijiet.

Kien hemm żmien meta dawn is-siġar kienu jgħattu kollha kemm huma dawn l-iġbla. In-nies tal-qedem hawn kienu jiġu biex jieħdu l-għewwied għal bini tal-knejjes u tal-palazzi tagħhom, għall-iġfien u għall-imriekeb u fl-aħħar għat-twiebet ukoll. Il-Griegi u l-Eġizjani, huma u jbaħħru minn din in-naħa kienu jieqfu għal ftit jitgħaxxqu b'dawn l-iġbla għoljin, kollha ħdura. Imma ż-żmien għadda, u minn fuq dawn l-iġbla għaddew ukoll maż-żmien, bosta qerrieda fost il-bnedmin. Għalhekk issa dawk is-siġar imsemmija u mfaħħra fil-qadem, ma humiex għajr ftit.

U ara, issa, wara l-aħħar mixja għat-telgħa, naslu ma' ġenb iċ-ċe-